

2-1-91 11 2-1-91

Բաժնի (Յակոբ Մելիք-Յակոբեան) ծնվել է 1835 թ. Պարսկաստանի Սալմաստ գավառի Փայաշլու գիւղում։ Կրթական կրթութիւնը ստացել է ինքնուրույն։ Գաղութան Սալմաստէն ելլաւ իր ուսման շարունակում է թիֆլիսում Բէլախանի ազգային դպրոցում մի ուսուցչի մասնաւոր ուսումնարանում, որից յետոյ 1852 թ. ընդունւում է տեղական գիւղական, ուր ուսանելով հինգ տարի դուրս է գալիս դպրոցի 5-րդ դասարանից։ Պատանի Յակոբը լինելով վերին աստիճանի ընթերցասէր՝ այդ կարճ ժամանակահատիւում կարողանում է ծանօթանալ կառուցիկ հեղինակների՝ Հոմերոսի, Վերգիլի, Միլտոնի և Ֆինիքսի երկերի։ Երկրորդական դասարանից հետո Այդախի մասնաւոր դպրոցում ձգում է իրան կենսի վերջին տարիները։ Երկրորդական դասարանից հետո Այդախի մասնաւոր դպրոցում ձգում է իրան կենսի վերջին տարիները։ Երկրորդական դասարանից հետո Այդախի մասնաւոր դպրոցում ձգում է իրան կենսի վերջին տարիները։

Բաժնիի ստեղծագործութիւնները նպատակ են մի շարք ճանապարհորդութիւններ, որ կատարել է առեւտրական գործերով դէպքի թիւերում ու Պարսկաստան։ Ուղևորութիւնն ժամանակ ձեռք է բերում նաև տեղագրական և կենցաղագրական բազմաթիւ տեղեկութիւններ։ Դասագրքերը լինելով առաջին անգամ ծանօթանում է այն երկրի հետ, ուր առաջարկում էր հայ ժողովուրդը։ և ստացած տպագրութեամբ նա հրատարակում է իր առաջին գրութեամբը՝ «Հիւսիսարևելի» մէջ «Արեւմտաւայ վանք» խորագրով, որ մի իրական նկարագրութիւն է թէ տեղի և թէ հողերի անկողնի նկատի ունի։ Երկրորդական դասարանից հետո Այդախի մասնաւոր դպրոցում ձգում է իրան կենսի վերջին տարիները։ Երկրորդական դասարանից հետո Այդախի մասնաւոր դպրոցում ձգում է իրան կենսի վերջին տարիները։ Երկրորդական դասարանից հետո Այդախի մասնաւոր դպրոցում ձգում է իրան կենսի վերջին տարիները։

Չայի տաք, իմ ծովի, ինչու լուսն ես, Ողբակց լինել չը կամիմ դժգոհել...

Բաժնիի վաճառականական գործերի ծախսերը թիւները գրականագետ Լ. Մանուկեանը նկատում է որպէս բարեբաղդութիւն Բաժնիի անձի համար։ Իսկապէս մենք էլ համաձայն ենք հեղինակին հետ։ այդ ծախսերը թիւներն էլ, թիւերն, պատճառը, որ հանգուցումը հետեւի իր կոմսնը և հասու իրը փառքը գաղափարական։ Երկրորդական դասարանից հետո Այդախի մասնաւոր դպրոցում ձգում է իրան կենսի վերջին տարիները։ Երկրորդական դասարանից հետո Այդախի մասնաւոր դպրոցում ձգում է իրան կենսի վերջին տարիները։ Երկրորդական դասարանից հետո Այդախի մասնաւոր դպրոցում ձգում է իրան կենսի վերջին տարիները։ Երկրորդական դասարանից հետո Այդախի մասնաւոր դպրոցում ձգում է իրան կենսի վերջին տարիները։

Ինչպէս ասացինք, Բաժնիի ջերմ վերաբերմունք էր ցոյց տալիս դէպքի «Մշակ» և իր մանր պատմութիւնները տպագրում էր գլխաւորապէս «Մշակում»... «Մշակ» հին համարներում հանդիպում ենք նաև ֆէլիե-տենիսին՝ Մելիքեանի ստորագրութեամբ որոնք կրկին պատկանում են Բաժնիի գրչին։

1873—74 թ. լոյս է տեսնում Բաժնիի աշխատութիւններից 2 հատոր՝ «Փոռն» խորագրով, ուր գիտելով են իր անդամակառուարներին ու մանր պատմութիւնները։ Բայց Բաժնիի անունը հայտնի չէր։ «Ջալալեդդին» գրութեամբ, տպագրւած «Մշակում» 1878 թ. Այս վէպը գրում է հայ։

— Ինչու կը մտնեմ, կը վերցնեմ, — ասաց։ Այդ օրը մտնելով միտն հանդիպելիս այդ պարտին՝ զիսկապէս վերցնում էի և բարեկամ։ Սակայն մի քանի ամիս յետոյ, այդ վաճառատները այլևս չէր երևում այդ պարտին։ Արագիւտներին մօտ եղած ժամանակս ամբողջ գրադարանում ես այլևս գիրք չէի թողել առանց կարգաւոր, և թէև նապաւընանի Մովսէլյանը հրատարակելով «Հիւսիսարևել» քանդակ կարգաւոր էի, ինչպէս և նրա մէջ տպւած «Ջայի տուր, ով ծովակ» ոտանավորը Բ. Մելիք-Յակոբեանի ստորագրութեամբ, սակայն ինչ կը մտածեմ, թէ հենց այդ հասարակ գործակալարը կը լինէր այդ բանաստեղծութիւնի հեղինակը։ Այդ ժամանակից անցել էր անկի ժամ երեք տարի։ «Մշակ» հրատարակութեան առաջին տարւով սկիզբներին էր Այդ ժամանակ թողել էի ես գրականութիւն և մտնել էի «Մշակ» խմբագրութիւն ծառայութեան՝ լրագրի անտեսական մասը կատարելով։

Մի ուրբաթ օր, երբ խմբագրի նմաբարանին կից սենեակում՝ օրօտին յանձնելու լրագրի համարների հասցէներն էի գրում և Գ. Արծրունին օգնում էր ինձ արտասանական հասցէները գրելու, խմբագրութեան գանձը քաշեցին, վեր կացաւ, այդ սենեակի դռնից դուրս նայեցին։ Երբ օրօտին հարուստով մի մարդ էր, որին՝ ինձ թուէր էր թէ տեսած ակտը է լինելի, միայն չը կարողացայ յիշել թէ որտեղ։

— Գ. իր քաղցր տանի է, հարցրեց։ — Ապագայէն — ասացի և Արծրունուն յարմարեց նրա մասին՝ կը գտնուէի միւս կողմի ընդունարանի գուռը բնակում։

— Ես կերթամ կը բռնամ, դու շտապիր վերջացնել հասցէները, — ասաց Արծրունին և դնաց ընդունարան, ու խօսակցելով մտան խմբագրական գանձի։

Մի քանի օր անց կը գտնուէի միւս կողմի ընդունարանի գուռը բնակում։

— Ես կերթամ կը բռնամ, դու շտապիր վերջացնել հասցէները, — ասաց Արծրունին և դնաց ընդունարան, ու խօսակցելով մտան խմբագրական գանձի։

Մի քանի օր անց կը գտնուէի միւս կողմի ընդունարանի գուռը բնակում։

Կախան սարսաղների ազդեցութեան տակ հենց այն ժամանակ, երբ Պարսկաստանի սահմանակից՝ Աղբակ գաւառում տեղի ունեցան մի շարք բարբարոսութիւններ, որոնց գրգռել էր քրեական իրադրութիւնը։ Իրադրութիւնը, իսկ կատարածով՝ Շէյխ-Ջալալեդդինը։ Այնուհետև իրար ետեւից լոյս են տեսնում մի շարք գրութեանը՝ «Խիւն-թը», «Խալիթ-բէգը», «Սամուէլը» և այլն։ Բայց էլ առջին են ընկնում հայերենաբանական ոգով ու բարոյական ընդլայնւթիւնով... Ինչպէս շատ հեղինակներ, նոյնպէս և Բաժնիի ազդեցիկ է իր ազդեցութիւնը։ Հայ գործիչներից նրա վրա ազդել են նազարեանը իր լուսավոր քաղաքներով և իր միան շարքից իր հայերենաբանական ոգով։ Բայց ոչ ոք այն չափով չէ՝ ազդել Բաժնիի արամաբանական վրա, որքան Գրիգոր Արծրունին... մի քանի օր խոստովանելով էր ինքը հանգուցումը, համարելով «Մշակը» որպէս կենսի տաղանդաւոր մարդկանց ի դէպ՝ ցանկալի էր լինէր, որ նրանց, որոնք իրանց վաստակած անունով պարտական են «Մշակին», քաղութիւն ունենան խոստովանելու այդ, փոխանակ աշխատակցութեամբ խաչ քաշելու անդամակալութեան թերթի գոյութեան վրա։

Բաժնիի գրական գործունեութիւնը բաժանւում է երկու շրջանի։ Առաջինը սկսւում է 1860 թ., երբ լոյս տեսաւ «Աղբակաւայ վանքը» գրութեամբ, այդ առաջին շրջանը տեւում է մինչև 1878 թ. «Ջալալեդդին» լոյս ընծայում, որ նոր ուղղութիւն դնելով էր հետո երկրորդ շրջանը տեւում է մինչև հեղինակի վախճանը։ Պէտք է ասել, որ երկրորդ շրջանը աւելի ընդլայնւթիւն էր քան առաջինը։ Երկրորդ շրջանին են պատկանում վերանայ յիշատակւած մի շարք գրութեանը, ինչպէս և «Ջալալեդդին» յիշատակարանը (4 մաս), «Սամուէլը» մէջ «Հիւսիսարևել» (2 հատոր) և այլն։ Բաժնիի գրութեանը գլխաւոր նպատակը մի ձգտում է, մի տեսլական է—նորոգելու այն կրօնը, որ պէտք է լինէր, այն տիպը, որ ընդլայնւթիւն ցանկալի էր մեր մէջ։ Հանգուցումը գործից ամբողջ 30 տարի, մարտիկով ինտելիգենցիայի անդադու-նեւութիւնը, երկրաբանութեան գաղափար-կութիւնը... Ի մեծ ցաւ հայ ազգի, Բաժնիի երկար չէ ապրում և իր մահանագրքին կրքում է 1888 թ. ապրիլի 24-ին գիշերը լոյս 25-ին 53 տարեկան հասակում։

Եւ այսօր մենք վերադառնում ենք նրա ոչ թէ միայն Բաժնիի մահը, այլ այն, որ 25 երկար ու ձիւ տարիներ ընթացքում մեր միջավայրը չը ծնէր մէկը, որ փոխարինէր Բաժնիին։ Այժմ, երբ մենք կանգնած ենք նրա շիրմի մոտ, արեւը իր տունը չը պէտք է համարենք գանգաղակու, որ իր ցանած սերունդը դեռ ես պտուղ չեն տուել... Ինտելիգենցիան անգործ է, երկրաբանութեանը դատարկ։

Այո, կը գանգաղակու... Սակայն միտաւ-մասնակ էլ աւելիք կը տանք, որ իր գրութեանը դեռ ես իրանց թարմութիւնը չեն կորցրել քաղցրութեամբ են կարգաւորում, երկրաբանութեանը կրքում է եղածները և ապաստում է անհամբեր հանգուցումի անտել գրութեանը իր հրատարակմանը, որ այնքան զգացիկ է կատարելու։ Հրատարակման Էնկերութիւնը եւ այս նուիրական օրերում չը պէտք է չեցի, որ Յակոբն է։

Նրա գաղափար յետոյ Արծրունին ձեռքին բռնած մի սուղարկաւած անտել կարգաւորում ներս մտաւ, ուր, հզօրով այդ տեսլականը մեր սեղանի վրա, նստեց հասցէները գրելը շարունակելու՝ առեւթով։ — Այս գրութեան մէջ Պարսկաստանի մասին բառականին հետաքրքրական տեղեկութիւններ կան, այս նամակներից արտաքին տեսութեան բաժնում կը գտնուեն։ Ձեռագրի վերնադիւրն էր «Պարսկաստանի նամակներ»։ — Գ. Գրիգոր, այդ մարդը նոր շորեր է հագել բառականին փոխել է. եւ չը ճանաչեցի, երբ գտնեց քաղցր. դա այստեղ երևանան հրապարակել վրա գտնուող նամակների վաճառատների գործակալար թէ հաշւապահ էր, — ասացի։ — Ինչ ես գլխից դուս տալիս—ինձ խեղճ նայելով ասաց Արծրունին—Անցում գիշեր մի հրաւէրում ինձ ծանօթացրին, դա խոստացաւ այդ գրութեանը բերել։ Դա յայտնի Յակոբ Մելիք-Յակոբեանին է, որը «Հիւսիսարևել»-ն եւ բանաստեղծութիւններն ունի տպւած։ — Գ. Արծրունու ընտաւորութիւնն իմանալով, որպէսզի չը գաղափար, եւ չը պնդեցի ասումս, սակայն, դրանից յետոյ, երբ յամախ սկսեցինք պատանել խմբագրութեանը, մէկ օր Գ. Արծրունուն ինքնիցի, որ երբ Բաժնիի դա, մեր մէջ եղած այդ մասին թիւերնայութիւնը ստուգել։ Գրիգորը հարցրեց։ — Ընդէ է, — ասաց Բաժնի, — ես ժամանակաւոր մտնել էի նրանց վաճառատներ։

Այնուհետև ոչ թէ միայն «Մշակ» խմբագրատանն էինք պատահում Բաժնիի հետ, այլ 30-ամյան թակասներին, երբ Միքայիլ

Մի քանի օր անց կը գտնուէի միւս կողմի ընդունարանի գուռը բնակում։

Մի քանի օր անց կը գտնուէի միւս կողմի ընդունարանի գուռը բնակում։

Մի քանի օր անց կը գտնուէի միւս կողմի ընդունարանի գուռը բնակում։

Մի քանի օր անց կը գտնուէի միւս կողմի ընդունարանի գուռը բնակում։

Մի քանի օր անց կը գտնուէի միւս կողմի ընդունարանի գուռը բնակում։

Մի քանի օր անց կը գտնուէի միւս կողմի ընդունարանի գուռը բնակում։

բառականանալ հոգեհանգիստներ կատարելով, այդ պէտք է աշխատել հանգուցումի անտել գրութեանը լոյս ընծայել, որոնք աշխարհ ինքնուրույն են մեզ համար, և որ զիստաւրն է, երկրաբանութեանը կը գտնի առաջարկութեան ճանապարհը և կը դրայ ազգային ինքնագիտակցութեան անհրաժեշտութիւնը։ Այսօր ողջ հասարակութիւնը լցւած խորին գիտակցութեամբ խոնարհւթիւն է այն մեծ մարդու շիրմի մոտ, որի սիրտը բարձր-նում էր հայ առաջադեմ ժողովրդի ազատագրման համար։ 25-ամեայ յիշատակը ենթակաւորում այն մարդու, որ մոռացաւ, թէ ինքը գիտակցութեամբ է, և ետեւորից, կերպով ստանձնեց քաղաքի դերը։ Ուրեմն այսօր մենք գաւառ ենք մեր խորին յարգանքը մատուցանելու այն պաշտօնի անձնագրութեանը, որ իր գրչի ու ոգիւրով վերականգնեցին մի սերունդը կրկին։ Մի նոր սերունդ, որ այսօր արժանաւոր է որեւէ ակտով յաւերժացնելու մեծ վիշտանի և գրողի յիշատակը։

Խորին մեծարանք պանծալի շիրմին։ Աստ. Վարդանան

Թագա գիւղ

ՊԵՏԱԿԱՆ ԴՈՒՄԱՅԻ ԱՆԻՄԱՄ Մ. ՊԱՊԱՅԱՆԻՆԻ ԶԵՆՈՒՅՈՒՄԸ

Պետական Դոմայի մէջ հայ ժողովրդի ներկայացուցիչ եղան հայ Միքայիլ Պապայան, ինչպէս յայտնի է, Պետերբուրգի գաղով մեղ մօտ, գաղական տեսլական արձագանքներ, այցելել Բարսի, Թիֆլիս, Երևան, Եջմիածինը և այդտեղ շրջից ու խօսակցելով հեղինակի ունեցած գանգաղակութեանը և հասարակական ներկայացուցիչներին, ինչպէս և հասարակական ու ազգային գործիչներին հետ։

Գտնեց ամենքի հետ մտքերի փոխանակութիւն կատարելով, նա հաւաքեց և տեղեկութիւններ այն հարցերի վերաբերութեամբ, որոնք կամ քննուած են և կամ քննուելու հերթի են պատկանում Պետ. Դոմայի մէջ մեր երկրի մասին։

Այդպիսի մի խորհրդակցութիւն տեղի ունեցաւ առաջնորդարանում ամիս 23-ի երեկոյան։ Հրաւիրւած էին մօտ 40 հոգի ինտելիգենցիայի գանգաղակ շրջաններից։ Պապայան Մ. Պապայանեան մի մանրամասն դիտարկում արեց այն հարցերի մասին, որոնք կարեւորում են ընդհանրապէս կառավարի և ի մասնաւորի մեզ, հայերի, լուսաւորելու իր ծրագրեր, այն մօտիկները, որոնք դրում են նրան այն և այն կողմի ընտրել, և այն միտքն արձարեց, որ պատգամաւոր միայնակ անկողնի է իր պատգամաւորութեան և ծանր պատմութեան կատարել, ինչ տեղական մարդիկ նրան օգնուեցին իր հարկերը ներկայել, մշակած կամ համաձայն, այդ պատգամով նա առաջարկեց կառուցել Թիֆլիսում մի մարմին, կարգաւոր մի քանի հոգեւոր, որ յանձն տանէր այդ աշխատութիւնը կատարել։ Ժողովը համաձայնութեան տալով այդ առաջարկին՝ ընտրեց 5 հոգեւոր կարգաւոր մի մասնագիտ, որ պէտք է աշակցէ պատգամաւոր Պապայանեանին՝ հայկալիկներով նրան կարելու տեղեկութիւններ և ներկայել, ամեն անգամ, երբ նա դիմումն անէ նոյնպիսի մարմին նա մտաւոր էր և կառուցել տալ և Բարսի, և Երևան։

Եջմիածնում Մ. Պապայանեան ներկայա-

մէկնում կամւել վրա «Նոր գրականութիւն» (Новая книжная торговля) ֆիրմայով սեփական գրականութիւն էր բացել, համարել ամեն օր ճիշդ ժամը 2—3 ժամում էր, նորութիւններ հարցներ, օրվայ հարցերից խօսում և մի քանի ծխախոտ ծխելուց և զանազան յանձնարարութիւններ տալուց յետոյ՝ դէպի կուլիս իր գրասենյակը շարունակում։

Հանգուցումը յանձնարարութիւնները, որը մեծ մասամբ վերաբերում էր իր գրքերին, իր հեղինակութիւնների գրականութեան յանձնելու ինքնից, եւ առանձին սիրով ու խոնարհով էր կատարում. իսկ ինքն եւ, ինչպէս երեւում էր, անհրաժեշտ էր գրականութեանը, այդ պատճառով՝ աշխատում էր, որ գրականութեան առեւթով զնայ, որի համար իր հեղինակութիւններից օգտուելով վաճառելու համար ուրիշներից ոչ թէ միայն աւելի տոկոսով էր տալիս, այլև ամեն անգամ բարի խորհուրդ ու աշակցութիւն չէր խնայում ինձ անկը։

Ամենախոնարհ արամաղլւած եւ նրան տեսած մի օր, երբ գնացի իր մօտից վերցնելու մեր պատգամական տանի կէս պարսկալի ծանրութեան ունեցող մագաղակեայ «Վարդ սբոր» ձեռագիր գրքեր, որի միջի յիշատակարանը տեսնելու համար՝ ինձից խնդրել էր մի քանի օրով, սակայն վեց ամիսը էլ աւելի անցաւ և մինչև որ չը չը պատմեցի, չը նշանակեց օրը, եւ չը դնացի վերցնելու։

Այդ ժամանակ հանգուցումը բնակւում էր Թիֆլիսի Սօջակի թաղամասում, ու Դոմայի իրան հարաւային լանջատեղից ցած գտնուած, նախկին կաթիլակաց հանգուցարանի կից զորոյցութեան մէկում շինուած մի տան, եթէ չեմ սխալուում՝ երբոր ամենաբարձր յաղթում։

Երբ բարձրացաւ պատշաճամբ, առաջին մի հիւանդի տեսարանը բացվեց, գիտեցաւ դէպի հարաւ արձանացան Կոջօրի խնդրու ու Բուսարանական այգու կենտրոն վերադադ-

ցել է Ամենայն Հայոց Կաթողիկոսին և դեհուցիկ այն հարցերի մասին, որոնք կապ և առնչութիւն ունեն հայոց եկեղեցու հետ։

ՅՕԲԵԼ. ՅԱՆՁՆԱԿՈՒՊՈՂԻ ԶՈՒՐԶԸ

Մենք հարցրեցինք, որ պ. պ. Յ. Սպէն-գիւր և Ս. Մալխասեանց ևս հարաւոր չեն գտել միայն յանձնագրով կաղմի մէջ։ Նոյնպէս հարաւոր չէ գտել միայն և պ. Սալա-տուր Աֆրիկեանը։ Առաջ ենք բերում նրանց հրաժարականը, ուղղված Մեքայի եպիսկոպոսին։

«Մշակ» մէջ կարգաւոր պ. Ա. Բարսեղեանը համարում, ուղղված հարց սրբազանութեան, որով նա հրաժարում է յօդականական մասնագիտով անդամութիւնից։

Համակարծիք լինելով այդ նախաձեռնութեանը պատճառաբանութիւններին և ի նկատի ունենալով, որ պ. Յ. Սալաքեանի շնորհիւ և պ. Ա. Բարսեղեանի հրաժարու-լու շնորհիւ յանձնագրով մէջ չէ մնում ոչ մէկը «Մշակ» խմբագրութեանը, ներքոյ ստորագրեցինք, որ ընտրւած ենք, եղել իրեն այդ լրագրի գրչական պատկանող ներկայացուցիչներ, այսպիսով ենք գտնում միայն անգամ յանձնագրով։

Ուստի մեր կողմից ևս շնորհակալութիւն յայտնելով մեզ ընտրութիւնը՝ արանով մատուցանում ենք մեր սրբազանութեան մեր հրաժարականը։

Յ. Սպէնգիւր Ս. Մալխասեան Ս. Աֆրիկեան

Թիֆլիս, 24 ապրիլ

Հարկ ենք հաւարում յայտնել, որ հիւ-գերորդ ընտրուել ևս, տեղ. Սօֆիա Դանիէլ-բէկ, որ ներկայումս գտնվում է Բուխարյա-սում, ներկայացնելու է հրաժարական։

Այսպիսով, Թիֆլիս յօդականական մաս-նագրով կողմից ընտրւած հինգ ներկայա-ցուցիչները դուրս գալով ապրիլի 22-ին առաջնորդարանում ընտրւած յանձնագրով-լի կաղմից՝ վերջինս վերածվում է իր նախնական դրութեան, և միութիւնը երկու յօդականական մարմինների մէջ լուծ-վում է։

ՅԵՆԵՎԻՅԻՍԻՍԻՍԻՍ ԳԱՆԱԿԻՅՑ

Զուտու Երկարալի

Զուտի, 16 ապրիլ Այս անգամ ուրախութեամբ կարող ենք հարգել, որ այլևս կապած չը կայ, թէ շուտով երկարալու գիծ կանցիկ եւլան կայարանից մինչև Զուտի։ Երկարալու այդ գիծը անհրաժեշտութեանը դեպքի է շատ տարիներ առաջ Սակայն նա մնացել էր անհրաժեշտի շնորհիւ այն հանգամանքի, որ հրապարակում նախաձեռնութեանը չը կաղմի։

Երկարալու այդ գիծը, բացի այն որ կը հաստատի անհրաժեշտ հանգիստ և ապա-նով հարգութեան կողմից և պետու-թեան միւս մասերի հետ, նա կուշենայ և իր բարեբաղդ հետաքրքրութեանը մեր անտեսա-կան կենսի վրա։ Դարաւորը, որ յայտնի է իր բնական հարստութեանը, մինչև այժմ քնած գրութեան մէջ էր, շնորհիւ հարո-րակցութեան պատկանեան, ի հարկէ՝ և ազգայնականութեան անհոգութեանը երկա-րալու գիծը կը սկսեցնի, կարծես չը քնած այժմը և հարստութեանը կը բարգաւաճի։

Պոյ. Զաքարյան

Ներքի ճանապարհները, իսկ դէպի արեւելք Թիֆլիս քաղաքի հին մեզի՝ Դարալու բերդի պատերով, Հաւարար ու Դարալու քաղաքապետի շարունակվող հարեւաւոր մօրն առաւելով հ

Типографія канцеларіи Намѣстника Его Императорскаго Величества на Кавказѣ Лорис-Меликовская улица, домъ казенный